

Salgótarjáni Zománc- és Üvegművészeti Biennálé, 1977

A József Attila megyei Művelődési Központ 1977. december 3—1978. január 15. között rendezte meg a salgótarjáni Zománc- és Üvegművészeti Biennálét. A cím önmagában is jelzi, hogy új koncepció jegyében született meg a kiállítás: a három előző biennálé a zománcművészet eredményeit akarta bemutatni, különösebb tematikai lehatárolás nélkül, ebben az évben — a város ipari felépítésének megfelelően — a zománc kiegészült az üveggel, és megtörtént a tematikai csoportosítás is.

Az 1977. tavaszán készült tématervezet három feladatkörhöz kapcsolódik: a zománc és az üveg kapcsolata az építéssel, a zománc és az üveg a tárgyak világában, a zománc és az üveg művészeti hagyományai. A három témakör azonban nem együtt, hanem egymást követve szerepel; 1977-ben a biennálé a zománc és az üveg építészeti kapcsolatainak dokumentálását tűzte ki célul. A biennálé tématerve teljesen konkrétan fogalmazza meg a kapcsolatos műfaji és rendezésbeli feladatokat: „E bemutaton azok a művek szerepelhetnek, amelyek valamilyen — díszítő, szerkezeti, rendszerezett burkoló stb. — feladattal szervesen kapcsolódnak az építéshez, illetve épülethez.” „A program szerint a tárlaton szerepelhetnek az úgynevezett murális munkák, esztétikai igénytel megoldott burkolat, konkrét épületszerkezeti elem stb. Megjelenhetnek már megvalósított, kivitelezett művek, illetve azokat dokumentáló makettek, rajzi és művészeti dokumentációk és anyagminták. Részt vehetnek új feladatokhoz kapcsolódó pályázati munkák; tervek és kísérletek alapján született mintadarabok (anyagmintákkal).”

Az új koncepciót a szükség hívta életre. A város ipari struktúrájában az üvegművészetnek (sík- és öblösüveggyár) talán még régebbi hagyománya és nagyobb súlya van, mint a zománcnak. Az üveg kapcsolata az épülettel régi és funkcionálisan elkerülhetetlen (pl. nyílászárók). Indokolt volt tehát, hogy művészi fokon és fórumon foglalkozzanak vele. A program kibővítése és konkretizálása ugyanakkor talán feloldja a zománcművészeti biennálé (Salgótarján), illetve a Zománcművészeti nyári alkotótelep (Kecskemét) között felmerült rivalizálást.

Az új koncepció ily módon meglevő és jól fejlődő ipari háttérre épít és jó gyakorlati tanácsokat ad a terv megvalósításához. A tématervezet jó; szétválasztja az alkalmazott (az első két feladatkör) és az egyedi

művek (harmadik feladatkör) stíluseltéréséből adódó problémákat. Mi okozza mégis, hogy épp a program erénye és lényege sikkad el az egyébként szépen, a tér adottságait jól kihasználva megépített kiállításon?

A cél az üveg, illetve a zománc és az épület egységének, egymásra hatásának bemutatása volt. A kiállításon azonban egyetlen műnek sem találjuk meg ilyen megközelítésű bemutatását. A mű dokumentálása — terv, színes tervrajz, homlokzati, illetve épületegyüttesbeli színes rajz, kivitelezett anyagminta, az elkészült mű és épület kapcsolatának több nézőpont-ról történő megközelítése (fotók, makettek), tájékoztatás, hogy egyedi mű vagy sorozatgyártásra tervezett mintadarab — itt nem pusztán közművelődési feladat lenne, hanem a koncepcióból következő elvárás. Hiánya a minőség rovására megy és megkérdőjelezi a biennálé szükségességét és eredményességét. Az ötletszerűség és az átgondolatlanság vádjá jogosan merülhet fel. A tématervezet nem ismerő látogató nem érzi az egymás mellé helyezett művek egységét. Teljesen indokolatlanul kerül egymás mellé üveg és zománc, vázlat és anyagminta, építészeti elem és egyedi műalkotás. Hiányos továbbá a funkcionális bemutatás is: a világítótest nem világít, a térelválasztót nem veszi körül a tér, mely életre hívta. Országos hatósugarú rendezvényről lévén szó, ez a céltévesztés komoly félreértésekre és kedvezőtlen értékelésekre adhat alapot, annál is inkább, mivel a Kecskeméti Zománcművészeti Alkotótelep Szécsényben is bemutatott kiállítása jó példát adott arra, hogyan kell egy ilyen jellegű vállalkozást dokumentálni. A katalógus — amely hivatva lett volna az új koncepciót ismertetni, s a már említett módon a kiállításhoz hasonlóan illusztrálni — nem készült el; ami szintén hozzájárul a biennálé provinciális jellegűvé szűküléséhez.

Vitathatatlan, hogy néhány országos jelentőségű művész (Blaski János, Fabók Gyula, Dr. L. Szabó Erzsébet) az épület és a zománc, illetve üveg kapcsolatát, termékeny egymásra hatását értő módon megközelítő művel szerepel, melyek az adott műfaj keretei között is művészi szintet érnek el. A kiállító művészekkel szemben és a távollevők bizalmának elnyerése érdekében is fontos lett volna az alaposabb, átgondoltabb előkészítés, mivel a biennálé jelentőségét és hatását csak jó művek értő bemutatásával nyerheti el. Az idejű bemutatón e szempontból elszalasztott lehetőség, amit némiképp ment a kísérlet újszerűsége, mely talán teljesíthetetlen feladat elé állította a művelődési központ munkatársait (fotózás,

makettek). A rendező bizottság (Czinke Ferenc, Blaski János, Fabók Gyula, Z. Gács György, Erdei Sándor stb.) művészi felkészültsége és ügyszeretete, amelyhez csatlakoznia kell a hosszas és alapos előkészítő munkának, reméljük, két év múlva komolyabb eredményt hoz.

Az említett hiányosságok a kísérlet újszerűségéből is adódnak, mivel csak szűk körben ismertek a modern építészet által a zománc, illetve az üveggel szemben felvetett követelmények. Az építészet gyors fejlődése, egyre tökéletesebb automatizálása a forma és a színek tekintetében uniformizálódást jelentett — ami egyértelműen maga után vonta környezetünk látási élményekben való elszegényedését, elszürkülését. Ily módon egyre inkább szükségünk van a kézműves jellegű, az építészet elvontságát folytató, de vele szemben álló organikusabb továbbosztásokra. A képzőművészet az emberek számára közelebb tudja hozni az adott tér és épület tartalmi mondandóját: tud fogalmat közvetíteni és jelképet felállítani, illetve szint tud adni az épületnek, s ezáltal városaink arculatát élénkíti, csökkenti az egyhangúságot. A kérdés: mekkora részt tud vállalni a képzőművészet — jelen esetben a zománc és az üveg mint műfaj — az embert körülvevő tárgyzóna kialakításában; milyen műfaji, funkcionális, esztétikai-környezetalkotási, technikai problémákat vet fel murális alkotásként, építészeti elemként. A zománc jellegéből adódóan (színes felület) dekoratív. A ráeső intenzív fényhatások lehetővé teszik a fényviszonyok változásából következő kompozíciós variációk széles körű alkalmazását. Az üveg fényáteresztő, -törő és -visszaverő tulajdonsága hasonló hatást eredményez. Mégsem hiszem, hogy pusztán a dekorativitás lenne a zománc-, illetve az üvegművek funkciója. Az érintett alkotások a fontosabb középületek lehangsúlyosabb helyeire kerülnek, az emberek naponta találkoznak velük, hatásuk, izlésformáló erejük erős. Fontos, hogy az épületen alkalmazott mű alkalmas legyen a közízlés formálására, tartalmi, hangulati mondandót sugalljon, önálló értékű alkotássá váljon. Rendkívül lényeges a zománc, illetve üveg alkalmazott művészeti alkotásként való felhasználásánál az összhang megtalálása az épület formakultúrája és a mű jellege, kompozíciója, színvilága között. A zománcnak és az üvegnek a modern architektúrával szervesen együtt élő díszítéssé kell válnia, az építészet egészében nem az épületnek alá-, hanem vele mellérendelt szerepet kell játszania. A zománc és az üveg elemei, kifejezési lehetőségei révén mindegyik művészeti műfajjal rokonít-

ható; felhasználási módja határozza meg, hogy az ipari formatervezés vagy a szűkebb értelemben vett képzőművészet területére tartozik az adott alkotás. Az új tématerv szerencsésen feloldotta az ebből eredeztethető nehézségeket, szétválasztva a képigényű alkotást az alkalmazott műtől. Mind a zománc, mind az üveg jelentős lehetőségeket rejt magában az ipari megvalósítás szempontjából. A sorozatgyártás mindkét területen megoldható, mégis valószínűnek tartom, hogy a kiszeriás gyártásra kerül sor a homlokzati díszítő és térelválasztó funkció területén. Nagyüzemi gyártásának előnyeit a lakásépítésben lehetne felhasználni erkélyek, oldalfalak, számtáblák színesítésére, világítótestek érdekesebbé tételére, ajtók, fogantyúk egyhangúságának oldására. A már említett kisszeriás, variálható elemek kevésbé hangsúlyos, kis költségvetésű, de környezetünkben fontos szerepet játszó épületek (orvosi rendelők, iskolák, üzletek) egyhangúságát oldhatnák körbefutó frizként, homlokzati díszként, cégtáblaként. Ez környezetalakításunk és városunk szépítésének soron következő feladata.

A fentiekben vázolt kérdésekre a választ a Zománc- és Üvegművészeti Biennálé hivatott megadni, s ennek az elvárásnak kell a jövőben megfelelnie.

Krunák Emese

Irodalmi Színpadi Napok, Balassagyarmat, 1977

Balassagyarmaton december 8—11-e között tizenharmadik alkalommal rendezték meg az országos — idén a kassaiak versenybeli fellépésével nemzetközivé szélesedett — Irodalmi Színpadi Napokat, tizenhárom — köztük három Nógrád megyei (a két balassagyarmati és a vanyarci) — együttes részvételével. S negyedszer úgy, hogy a fesztiválprogramot és szokásos járulékos rendezvényeit (kiállításokat, filmvetítéseket, árubemutatókat stb.) egy európai szocialista ország irodalmának, művészetének szentelték. A lengyel, a szovjet-országi, a bolgár sorozat után utóbb a cseh és szlovák, valamint a csehszlovákiai magyar irodalmi kincsesládában válogathattak a fesztiválon résztvevők. Capek, Fucik, Smocek, Hrabal, Fábry Zoltán és más klasszikus és élő szerzők művei, novelláik, regényeik színpadi adaptációi keltek életre a színpadon, legtöbb esetben értő, gondos tolmácsolásban.

A választott terület (vagyis a csehszlovákiai irodalom) nagy lehetőséget bizto-

sított „öntevékeny színpadosaink” számára. Minden szempontból. A döntő többség élt is ezzel a kínálkozó lehetőséggel. Műfajilag rendkívül változatos írásműveket — novellákat, regényeket — állítottak színpadra, s a rendezők ügyesen és hatáson sűrítették 20—30 percbe az érdekes, időszerű gondolatokat úgy, hogy azok formai, stílusi szempontból is izgalmasak tudtak lenni.

A bemutatókra — mint előzetes ismereteink alapján várható volt — a forgatókönyvek elsősorban cseh szerzők műveit dolgozták fel, a cseh színjátszás erényei tükröződtek a színpadi megfogalmazásokban. Gondolunk itt a politikus, közös gondolkodásra készítő „anyagra”, az expreszionista színjátszás stílusjegyeire, melyek azt a köztudott ténytet jelzik, hogy színházi felfogásunkra, elképzeléseinkre a cseh színháznak mindig nagyobb hatása volt a szlovákénál.

Egy — különösen irodalmi forrású — színpadi mű sikerét alapvetően határozza meg az adaptált anyag kiválasztása, feldolgozása és megjelenítése. A műveket ebből a szempontból minősítve, elhanyagolható kivételtől eltekintve, elmondhatjuk, hogy a választás gondos, körültekintő és nagyon céltudatos volt: egyfajta, nem is lényegtelen keresztmetszetét adták a csehszlovákiai irodalomnak, s jellemzően tartalmazták azokat a legfontosabb mondanivalókat, gondolatokat, amelyekkel a múltbeli és jelenkori irodalom szívesen foglalkozik. Gondolunk itt — sok más mellett — elsősorban a Jánosik-legendára, Fuks *Mundtöck* urára vagy Smocek nyájasan kemény kiélezettségű, őszinte társadalomközösségféléstésére a *Labirintusban*. Az adaptációk, összeállítások tömörek, hozzáértéssel szerkesztettek — tulajdonképpen ezt az elismerést fejezi ki az a hat díj, amelyet a színpadvezető rendezők kaptak forgatókönyveikért.

A színpadi megjelenítéssel már közel sem lehetünk olyan elégedettek, mint a kiválasztással, illetve a feldolgozással. Az eredeti alapanyag és az adaptáció általában többet, érdekesebbet, izgalmasabbat ígért, mint amit a megvalósítás adott. A produkciók rendezése, látványa, színpadtechnikája meglehetősen egyenletes; a többség szerencsére közepes minőségű, és csupán két-három alkotás az, amely tartalmi és formai szempontból egyaránt érdektelen. Öröm viszont, hogy láthattunk négy olyan darabot, amelyekben a legkritikusabb szem is aligha fedezett fel hibát, s kiválónak mondható. (A hivatalos értéktélettől függetlenül — például a KISZ Központi Művészegyüttes irodalmi színpadának *Labirintus* előadása, a kaposvári Fonómunkás kisszínpad *A szomorú város* című színpadi játéka.) Az előadások sikerelensége legtöbbször nem a rendezők fantáziáján, ötletein, vizuális teremtőerején múlott. A hiányosságok inkább a szereplőkkel kapcsolatosak. Érdekes volt megfigyelni, hogy egy-egy csoporton belül is mennyire eltérőek a képességek — beszéd-

technikában, játékkultúrában, mozgásban. A rendezők csak pár szerepre tudtak megfelelő szereplőket találni, a többi esetben kénytelenek voltak megelégedni szükségmegoldással. (Lásd a balassagyarmati Madách Imre Irodalmi Színpad vagy a vanyarci Veres Pálné Irodalmi Színpad előadását.) A Nógrád megyei együttesek közül e szempontból egyetlen kivétel a balassagyarmati Ex Libris Irodalmi Színpad volt, amely remek színészi képességű fiatalokat „foglalkoztat”.

A tiszta artikuláció, a szép kiejtés, a tiszta, érthető beszéd — a fesztiválon úgy tűnt — jelenleg nem erőssége amatőr színjátszó mozgalmunknak. Kár, hiszen ez a színpadi előadások kiemelkedően fontos hatáseleme.

Az amatőr színház az utóbbi években elemzőbbé vált: ez a jelenség (amely, reméljük, tartós jellemzővé válik) mindenképpen a mozgalom erősödéséhez számítható. Dicséretes az az igyekezet, amellyel rendezőink megpróbálják az előadásokban rejülő valamennyi lehetőséget kiaknázni, ahogyan leáznak a „mélyrétegekbe” és közlik velünk elképzeléseiket, véleményüket. Ezzel egyidőben további reményekre jogosít a korábban tapasztalt és túlzottan minősíthető rendezőcentrikusság visszaszorulása, hiszen az amatőr mozgalom mindenkor közösségi gyökerű és indíttatású.

Az Irodalmi Színpadi Napok versenyprogramjának évek óta megszokott és széles körű figyelemmel kísért kiegészítője a szakmai tanácskozás, amely mindig az egyes bemutatósorozatokat követi. Szükség is van rá a továbbfejlődés, a mozgalom útjának egyengetése, az esetleges vadhajtások lenyesegetése céljából. Pedagógiai célzata, hasznossága, szervezethez való harmonikus illeszkedése miatt kétségtelenül szegényebb lenne nélküle a fesztivál, és valószínű, hogy hiányában még most is a színvonaltalanság, a hullámvölgy miatt fanyalognánk, mint évekkel ezelőtt. A szakmai tanácskozás rendje azonban egy ponton feltétlen javításra szorul: az alkotók — és a külső szemlélők: mivel a fórumon bárki részt vehet — egyértelműbb és határozottabb útbaigazítást várnak a mozgalom irányító, vezető szakembereitől.

Végezetül egy a balassagyarmati fesztiválon évek óta visszatérő gondról. Mintha az országos hatókörű fesztiválnak minimális, gyakorlatilag csaknem teljességgel elhanyagolható, hatása volna megyénk, Nógrád öntevékeny színjátszó mozgalmára — talán csak a vendéglátó Balassagyarmatot és csoportjait leszámítva —, a rendezvényen elvéve találkozhatni Nógrád megye amatőr színpadi mozgalmának aktív képviselőivel, rendezőkkel, színjátszókkal. Holott a balassagyarmati Irodalmi Színpadi Napok létének éppen az adhat többszörös jelentőséget, hogy a jelenlévő példa erejével nagyobb erőre serkenti helyi színpadi mozgalmunkat.

Sulyok László

Madách

Végre! Nehéz másként üdvözölni és méltatni azt a roppant vállalkozást, amelynek írott összegzése négy és félszáz oldalon nemrég jelent meg Mezei József tollából. A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanszékvezető tanárának műhelyében — Reviczky Gyuláról és a magyar regényről alkotott monográfiája után — ismét szintézis készült el. Ezúttal Madáchról, akinek munkásságáról az 1964 óta fellendült kutatások folyamatosan hozzák az eredményeket.

Mezei a madáchi életmű nagy részét (fiatalkori drámáit, a *Mózes*t és természetesen *Az ember tragédiáját*) mint egyetlen nagy emberiségköltemény kibontakozását fogja fel és értelmezi. A lehetséges sokféle szempont közül a filozófiai-etikai megközelítést választja. Ennek irányt adó oszlopait már a tartalomjegyzék fogalomrendszerében kitézi, hogy azután körülöttük gazdagon, de nagy önfegyelmel formáltnak áradjon sajátos látomásprózája. Érdekes és összetéveszthetetlen ez a kettőség. Érzelmű fűtöttség, közlésvágy (csaknem az eredeti, elemzendő műalkotás hőfokán) az egyik, a könyvtárnyi szakirodalom elmélyült ismerete, kritikája, a fogalomhasználat tudományos egzaktusa a másik oldalon. Mindjárt a könyv első lapjain megragadja az olvasót Mezei József gazdag tárgyi tudása, amikor annak segítségével felidéri számunkra az emberiségnek azt a kulturális közkincsét, amely Madách életművének szellemi háttérét alkotja. Dante, Milton, Goethe, Byron, Shelley, a Biblia és az antikvitás szerepel e tágabb értelemben vett források között, cáfolandó a „magyar Faust” még ma is fel-fel bukkanó tévhitét. Ez a — „Madách műhelyében” címet viselő — harminc oldal talán a könyv legemlékezetesebb fejezete, amely mellé azonban odakívánczik a *Mózes*ről írottak méltatása (377—452. o.) Mezei itt sem hajlik arra, hogy a sokak megjárta útra lépjen és az ószövetségi allegóriát — több korábbi elemzés kedvenc eszméje szerint — konkrét politikai személyiségekre. Kossuthra vagy Széchenyre értelmezze. Úgy idézi elénk a drámából a *Tragédia* utáni arcképet, hogy ezenközben a küzdés-eszme minden itteni értelme kibontakozhassék, és van ideje, lankadatlan figyelme, érzékenysége egy-egy részlet-szépség megvilágítására is.

Természetesen minden, Madáchról szóló könyv igazi fokmérője a *Tragédiáról* írott fejezetek értéke. (Mezei József monográfiájában is ez a rész teszi ki a teljes szövegnek csaknem kétharmadát.) Madách művének valóban legfontosabb síkja — emberiségköltemény voltából következően — a filozófiai-morális. Ebből a szempontból tekintve a *Tragédia* méltó, világirodalmi szintű összegezés, számadás a reformkor, a benne tovább élő magyar felvilágosodás és az 1850-es évek hazai gondolkodásáról. Ugyanakkor látnunk kell, hogy

még jelentékeny kutatási feladatok vannak ezen a téren. Nem látjuk olyan tisztán a megírást előző évtized szellemi tájékozódását, mint azt Baranyi Imre, Győrffy Miklós és mások eredményei alapján a fiatalok vonatkozásában már elmondhatjuk; nincs korszerű képünk a szabadkőművesség és a XIX. századi liberalizmus eszmekepcsolatairól; csupán főbb vonaliban ismerjük a társadalmi nyilvánossági formák alak- és szerepváltozását 1849 után stb. Mezei könyvében nem annyira új részletkutatási eredményekkel szolgál, mint inkább körülírja a költő lehetőségeit és elhelyezi őt korában. E korszak legértékesebb intellektuális vonásait egyébként a szerző a Széchenyi István, Kemény Zsigmond, Arany János képviselte, megküzdött moralizmusban látja. (Kivált a Kemény Zsigmond-utalásokat olvasnánk örömmel, máshelyütt részletesebben is kifejtve.) Ugyanakkor Mezei állandó figyelmet fordít az egykorú tudományosság és politikum jelenlétére, amelyek valóban elválaszthatatlanok a filozófiai-etikai közgondolkodástól; sőt ismételtelen figyelmeztet arra a költőiségre, amelyről oly gyakran elfeledkezünk, ha a *Tragédia* értékeiről beszélünk. Mezei módszere tehát — találkozással az elemzendő műalkotás lényegi vonásaival — jól beválik. Egyetlen olyan minősítést találunk Madách világnézetének jellemzésére, amely állandó jelzővé kopott, s ez a: „liberális”. A költő felfogásának valóban alaprétéget adja, a szónak olyan teljes értelmezésében, amelyről az imént szóltunk és amely a liberalizmust a XIX. század első felének Magyarországon felülemeli a napi politikálás fogalomköreire. Mindvégig erősek, markánsak azonban Madách radikális beszűrdései is. Ezt persze Mezei József is jól tudja, mint az *Mózes*-értékeléséből kiderül. A szerzőnél azonban tartósabbnak és fontosabbnak látjuk ezt az eszmevonulatot. Úgy gondoljuk, hogy Madách első nagy megrázkódtatása, a kételkedés első hulláma nem Világos következménye, hanem már az 1840-es évek elején bekövetkezett,

amikor a pesti diákevek sokirányú tájékozódása után szülőföldjére hazatérve, szembekerült a magyar vidék állapotával, az eszmék megvalósításának sivár lehetőségeivel. Az ő „Felhők-korszaka” tehát időben megelőzi a vele egyidős Petőfi időleges kedélyborulatát; mélypontjáról és a válság intenzitásáról néhány verse és a *Csak tréfa* című dráma tanúskodik, amelyet Petőfi említett versciklusával és Czákó Zsigmond *Leona* című tragédiájának világfájdalmával és gyűlöletével vethetünk egybe. E témakört, amelynek átélése és megfogalmazása szükséges átmenet a liberális illúziókkal való leszámoláshoz — a romantikus gondolkodó-prófeta elmagányosodási komplexusaként tarthatjuk számon. (A reformkorban ennek közkedvelt példázata, többek között, éppen a Mózes-allegória.) Madách életútján azonban mihamar (már 1844-től) lassú ocsúdás és a megyei életben való tudatos szerepvállalás következett, amely csúcspontját 1847-ben érte el: ekkor vallotta először (Szontágh Pálhoz írt egyik levelében) költőnk jogosnak és szükségyszerűnek a forradalmi erőszak alkalmazását. Ettől a Madáchtól, akinek jellemképe még mindig nem él eléggé mélyen tudományos és irodalmi ismereteinkben, nem meglepő az érett reálpolitika, *A civilizátor* arisztophaneszi élessége és a 48-asság rendületlen megőrzése.

Mezei József *Tragédia*-elemzése felhasználja az utóbbi évtizedek kutatásainak minden eredményét. Nem kevés kérdésben azonban izgalmas újat hoz. E részletek és helyek felsorolása tetemes listát igényelne. Említsük meg — mutatóba — közülük Ádám önistenülési kísérleteinek árnyalt elemzését a történeti színekben, az ember-lét lehetőségeinek szembesítését az Úr attribútumaival, az ember természeti és társadalmi lényként ábrázolásának sokszínű rajzát, továbbá Ádám és Éva „munkaelosztását”, a reformkor-álmotda kép ókorba vetítésének jó néhány részletét stb.

Zilahy Károly, a *Tragédia* első bírálójának egyike még kifogásként említette, hogy a drámai költemény minden szereplőjének szövegéből maga a költő beszél. Számunkra ez már természetes, a műfaj lényegi vonása. Mezei Lucifer alakjának vizsgálatakor mintha szegényítene a képen. Noha elkülöníti Lucifert a keresztény mítoszok ördögábrázolásaitól, úgy véli, hogy az Úrral való szembenállás, a nyíltzríni lázadás a mű prologusában reménytelen, „az expozíció elvont síkján a *Tragédia* már megoldott, a válasz előre jelzett, kész.” (103. o.) Nemcsak a madáchi szöveg mond ismételtelen ellene Lucifer ilyen értelmű és mérvű „lefokozásának”; rendezőként, sőt pusztán kommentátorként történő elemzésének. Még világosabban árulkodik az alkotóműhely titkairól *A nő teremtése* című Madách-vers, amely nem hagy kétséget afelől, hogy itt valóban a korabeli bibliakritika politeista istenképzetének hatásáról van szó, bár némileg halványuló megfogalmazásban, de így is az „együtt teremtenk” őszinte vállalásával. Ellenkező eset-

bén nem volna a szigorúan és nagy tudatossággal szerkesztő költőnek szüksége rá, hogy az Úr szemléletét is változásában ábrázolja az I., illetve a XV. színben. Ott az Úr mechanikus, az öröklétig érvényes rendet alkot és őriz (amit jól szemléltet a gép metaforája a teremtett világra), emitt — Lucifer tagadását is értékelve — az ellentétek harcában és egységében továbbhaladó dialektikus folyamatot.

Mezei József könyvét végigolvastva és végiggondolva, két, a monográfiától független kérdés is foglalkoztatja az olvasót. Ha ilyen mértékben hullanak ki továbbra is oktatási rendszerünkől, közgondolkodásunkból a XVIII. és XIX. század hagyományai, megmarad-e a következő nemzedékek számára a *Tragédia* sorainak minden jelentésárnyalata, és valóban ösztönzőül szolgálnak-e majd Madách megismer-

tetésére az olyan tartalmas, de nem könnyű elemző-értékelő művek, mint Mezeié? Az új monográfia — néhányadmagával az elmúlt évtizedek Madách-irodalmából — egyébként árválkodik a számvetés képzeletbeli könyvespolcán. Madách Imre összes művei (gondos, korszerű jegyzetanyaggal is) beleférnének 8—10 kötetbe. S miközben *Az ember tragédiája* hovatovább a kiművelt nyelvek mindegyikén olvasható, filológiai és könyvkiadásunk — szellemi és anyagi nehézségekre, lekötöttségre hivatkozva — mindmáig adós a kritikai kiadással, sőt megindítására a közeljövőben sincs kilátás. Ugyancsak hiányzik egy tüzetes életrajz, egy korszerű bibliográfia, a fiatalok drámáit is felölelő színház-történeti áttekintés. Vajon meddig? (*Magvető, 1977. Elvek és utak*).

Kerényi Ferenc

Egy „befejezetlen” műről

Az olvasó mindig örömmel vesz kézbe olyan országos jellegű kiadványt, melyben a saját lakhelyére vonatkozó adatokat remélhet. Ezért előzte meg várakozás sokak körében a Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű RT történetéről készült mű megjelenését, melyet Réti L. László írt és amely az *Akadémia* Kiadó gondozásában látott napvilágot. Különösen azért várhatta a megye iparának múltja iránt érdeklődő olvasó ezt a könyvet, mert a tíz évvel ezelőtt megjelent gyártörténeti feldolgozás sok vonatkozásban befejezetlennek volt mondható; a rendelkezésre álló rövid idő, a szerkesztők tapasztalatlansága következtében — a szerzők legjobb akarata ellenére — bizonyos aránytalanságok, elnagyoltságok mutatkoztak benne, és ezért úgy látszott, hogy a témával még tovább kell foglalkozni, az egyes kevésbé kidolgozott részletek feltárását tovább kell folytatni.

A most megjelent, rangos külsejű, mintaszerűen összeállított, bő jegyzetanyaggal rendelkező könyv — amely ráadásul szélesebb ívben öleli fel a témát, hiszen az egész részvénytársaság történetét dolgozza fel — joggal kelthette azt a reményt, hogy a korábbi könyv hézagait pótolni fogja és az acélgár történetéhez országos kitekintésű, az összefüggésekbe sokkal jobban beágyazódó, de az egyes részletek kérdésében is sok megválaszolatlan kérdésre választ adó kiegészítésül szolgálhat.

A könyvvel való közelebbi megismerkedés során azonban az olvasónak arra kell rádöbbennie, hogy öröme nem lehet felhőtlen, a szép és szakszerű könyv az előzetes várakozásoknak csak részben felel meg, hogy tehát így a téma feldolgozása még mindig nem jutott közel a befejezéshez.

Hogyan lehetséges az, hogy ilyen magas szakmai színvonalon készült mű (a szerző kandidátusi disszertációja, amelyet az opponensi vélemények mellett egy tudományos intézet vitája is támogatott) az olvasóban hiányérzetet kelthet.

A könyv fejezetrendszerét nézve az a benyomása az olvasónak, hogy a szerző önmagában sem tisztázta világosan, hogy csak a részvénytársaságnak (mint jogi személynek) a történetét dolgozza-e fel, vagy pedig tágabb értelemben foglalkozzék a témával és így a részvénytársaság üzemének a történetét is beledolgozza-e munkájába. Így aztán egyes fejezetek csak a társasággal fog-

lalkoznak, míg mások annak egyes gyáraival. Feltűnő azonban itt (és ez már nem műfaji probléma, hanem módszertani), hogy az egyes üzemek adatainak bemutatásánál sem nagyon hagyatkozott egyéb forrásokra — mint a Rimamurányi Rt levéltára és a korábbi szakirodalomra. Részben talán ezzel is magyarázható az az elcsúszás, amely a nógrádi olvasót legérzékenyebben érinti: a könyvet olvasva ugyanis egyáltalán nem derül ki, hogy a Rima legnagyobb üzeme a salgótarjáni acélgár volt, hanem inkább úgy látszik, mintha az ózdi lett volna a legfontosabb és legjelentősebb gyár.

A könyv mondanivalójának világos egyértelműségét, a téma megragadásának könnyedségét és ezzel a helyi üzemtörténet hiányainak kívánt pótlását gátolja ezen kívül a szerkesztésnek is bizonyos értelemben megkérdőjelezhető néhány eleme. Mindjárt első kérdésként az, hogy mi indokolja a könyv mondanivalójának az 1881—1919 időhatárok közé való korlátozását. Az még elfogadható, hogy a részvénytársaság története a Rimamurányi Vasmű Egyesület és a Salgótarjáni Vasfinomító Társulat fúziójával jött létre és ezért a fúzió éve vehető kezdetnek. De az 1919-nél ez semmivel sem látszik indokolhatónak. (Talán csak az csábította a szerzőt erre a megoldásra, hogy a Párttörténeti Intézet Archivumában levő TAGYOB anyagban — mely egyébként nem helyi kezdeményezés volt, hanem országos — az Acélgár akkori egyik vezetőjének részletes jelentése található a forradalmaknak a salgótarjáni acélgárban történt lefolyásáról, és ennek a forrásanyagának a bedolgozásával a műnek hatásos befejezést adhat — tekintet nélkül arra, hogy a részvénytársaságnak a címben ígért története nem fejeződik be 1919-ben. Az olvasónak különben is az az érzése ezzel a fejezettel kapcsolatban, hogy a szerző túlzottan támaszkodott az előbb említett, irányzatos, az eseményeket utólag, jobboldali beállítottsággal értékelő jelentésre és ezzel némileg eltorzította a Tanácsköztársaság salgótarjáni és azon belül acélgári eseményeinek a képét.)

A szerkezeti problémákhoz tartozik továbbá, hogy a tartalomjegyzékben rendkívül logikusnak tűnő és mutatós fejezeti tagolás a szövegben helyenként teljesen feleslegesnek mutatkozik. A nemegyszer csak alig egyoldalas részfejezetek okozzák, hogy az anyag belső rendje szétzöredezik, logikai gondolatmenete nehezen követhetővé válik. Sokszor az a benyomása az olvasónak, hogy a szerző más hasonló témájú — de sokkal nagyobb terjedelmű — mű

szerkezeti tagolását vette mintául, figyelmen kívül hagyva, hogy ilyen terjedeleminél ez a differenciáltság csak zavarólag hathat.

A könyv helyi felhasználhatóságát egyéb akadályok is nehezítik. Így elsősorban az, hogy egyes részfejezetek (mint pl. a II/1., vagy a III/2. számú) teljesen hiájával vannak minden jegyzetnek, utalásnak és így egyáltalán nem ellenőrizhető, hogy az azokban a fejezetekben közölt sok tényanyag, adat honnan származik. Akaratlanul is az a gyanúja támad az olvasónak, hogy vajon itt nem olyan esettel áll-e szemben, mint amelyet a Valóság 1977/11. számában Berend T. Iván és társai írnak le vitriolos őszinteséggel a tudományos művek lábjegyzeteiről készített rendkívül tanulságos írásukban: vagyis, hogy a szerző ismer a témába vágó „kutatásokat, teljesítményeket, fel is használja azokat, de nem hivatkozik rájuk.”

Sok esetben megnehezítheti a világos megértést az igazgatósági jelentések mérlegadatainak helyenként kissé öncélú zsonglőr-ködésnek ható feldolgozása, amelynek gondolatmenetét csak egy rendkívüli türelemmel bíró közgazdász vagy pénzügyi szakember tudja nyomon követni. A számszaki adatok történeti feldolgozása önmagában még nem kvantifikáció, nem lehet cél, csak eszköz, amely a további általánosítható törvényszerűségeket vagy következtetéseket megfogalmazását támasztja alá.

A könyvnek helyi értékelését, itteni felhasználhatóságát zavarja továbbá még az a körülmény, hogy jól látszik: a szerzőnek a tereppel semmi személyes kapcsolata nincs. Ez viszont — végül is üzemtörténetről van szó — alapkövetelmény lenne. (Igaz, a Dunántúli Tudományos Intézet, ahol a művet megvittatták, ehhez vajmi kevés segítséget nyújthatott.) Így lehetséges az, hogy a szerző bizonytalan a helynevekben: Salgótarján és Salgóbanya nevéit szinonimákként használja; a munkásélettel kapcsolatos fejezetben egy szó említést sem tesz pl. a százévesnél régebbi salgótarjáni acélgári kórházzról, iskoláról és az 1978-ban százéves olvasóegyletről.

Sajnálatos továbbá, hogy a felhasznált irodalom jegyzékében (ahol Marxot és Lenint is feltüntet) nem találunk olyan alapvető művet, mint Tetmajer Alfrédnek a részvénytársaságról írott, 1906-ban megjelent munkáját, az újabbak közül pedig joggal hiányolhatjuk az acélgár 100 éves évfordulójára kiadott könyvet és a Nógrád megye története II. kötetét (1969-ben jelent meg!), melyek mindegyike sok új kutatási eredménnyel járult hozzá a salgótarjáni acélgár és ezzel a Rimamurányi Részvénytársaság történetéhez is.

Szomorú jelensége korunknak, hogy a történelem, a történettudomány egyre jobban elszakad a tömegektől. Ezen csak úgy lehet némileg segíteni, ha a tudományos eredményeket az érdeklődőkhöz valamelyest közelebb tudjuk hozni; ami természetesen nem a tudományosság feladásában kell, hogy megmutatkozzék, hanem abban, hogy a történettudományi munkák (ahol ez csak lehetséges) jobban kapcsolódjanak a helytörténethez, mérítsenek többet abból, éljenek jobban a helytörténeti vonatkozásokból eredő előnyökkel. Ezeknek a megfontolásoknak a fényében van hiányérzetünk az ismertetett mű kapcsán is. Ezért érezzük azt, hogy egy alapjában helyi jellegű, tehát egy adott tájhoz szervesen kötődő téma feldolgozásának ilyen országos megközelítése, ilyen sterilen, a hely ismerete nélkül, szinte lombikban való feldolgozása teljes, maradéktalan eredményt nem hozhat. Ezért mondhatjuk azt, hogy a Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű RT-nak és ezen belül legjelentősebb gyárainak, a salgótarjáni és ózdi üzemeknek a története még nagyon is befejezetlen, feldolgozása továbbra is sok feladatot ró a kutatókra.

Schneider Miklós

Több Gyűlés, mely alkalmmal:

Elvartatatt.

1417) A fő Megyei M. K.
Tanácsm. fe: Döjt máj
1-nyojan 682. sz. a:
arok: Barantolat
Szereit Tihanyi Ter
Urnak, mint Megyei
ne Helység földes Ura:
abbéi parancsára, hogy
is az imlétes Helység
Hainak Urbarialis pa-
kai ar Ur Szereit a'
i ügyvéd párszegővát
est, a maga kényen
vetettek, és meg íté-
ven, felsőbb meg. bi:
nálóan

Vegertett.

Ezen kégyes ba
sokat könceresőb
Zeleni Helység Urb
Böre minijars hat
Kajon Kemzetes El
All. Szany Urnak
üleise alatt tarsan
veny Szeken fel. va
rendeltek, Melly
lomala földes Ura
részéről a Larosol
bonáskodó indulag
és makas en re
geth meg. mutat
több egyes ceteret
st

